

УДК [930.253:94](477)"1941/1945"

В. С. ЛОЗИЦЬКИЙ*

ЛЕГЕНДАРНИЙ ЗА ЖИТТЯ
(до 110-ї річниці від дня народження двічі
Героя Радянського Союзу Олексія Федорова)

Подаються документи та фотокартки із фондів ЦДАГО України, які розкривають основні віхи життя двічі Героя Радянського Союзу, легендарного командувача партизанського з'єднання у роки Великої Вітчизняної війни, державного та громадського діяча Олексія Федоровича Федорова.

Ключові слова: О. Ф. Федоров; підпільно-партизанський рух; Герой Радянського Союзу.

Виповнилося 110 років від дня народження двічі Героя Радянського Союзу, одного із провідних організаторів партизанського руху опору в роки Великої Вітчизняної війни, державного та громадського діяча Олексія Федоровича Федорова.

Народився він 30 березня 1901 р. у м. Катеринослав (нині – Дніпропетровськ). Своїх батьків він не знав, бо невдовзі після народження опинився в притулку Катеринославської земської міської лікарні, а згодом його узяв на виховання мешканець с. Лоцманська-Кам'янка Катеринославського повіту М. Костирь. Після закінчення у 1916 р. двокласного училища О. Федоров почав працювати на будівництві в м. Катеринославі. У серпні 1920 р. вступив до Червоної армії. Після навчання на кавалерійських курсах 13-ї армії Південного фронту воював проти військ барона П. Врангеля у складі 9-ї Кубанської кавдивізії, потім служив у 7-му залізничному полку військ ДПУ.

Демобілізувавшись з армії, О. Федоров у 1924 р. працював на спорудженні тунелю для залізничної лінії Мерефа–Херсон. Водночас у

Олексій Федорович Федоров.
1949 р.

ЦДАГО України, ф. 64, оп. 1,
спр. 51, арк. 2 зв.

* *Лоцицький Володимир Сергійович* – кандидат історичних наук, директор Центрального державного архіву громадських об'єднань України.

1927 р., закінчивши дворічну вечірню радянсько-партійну школу в Дніпропетровську, вступив до ВКП(б). У наступні роки О. Федоров працював на будівництві Ріоні-ГЕС у м. Кутаїсі (Грузія), а з березня 1930 р. – на зведенні корпусів Дніпропетровського інституту інженерів транспорту, обіймаючи посади старшого десятника і заступника начальника будівництва. У квітні 1932 р. закінчив факультет цивільних споруд Чернігівського технікуму залізничного будівництва, отримавши фах техника. З цього часу його життя на довгі роки тісно пов'язалося з Чернігівщиною.

Від 1932 р. О. Федоров перебуває на партійно-радянській роботі: голова Корюківської райпрофради, районної Контрольної комісії та Робітничо-селянської інспекції; помічник секретаря Понорницького райкому КП(б)У; інструктор Варвинського та Срібнянського райкомів партії; другий, а потім – перший секретар Лосинівського райкому КП(б)У Чернігівської області. У квітні 1938 р. О. Федоров стає першим секретарем Чернігівського обкому КП(б)У, згодом обирається депутатом Верховної Ради УРСР, а в 1940 р. – депутатом Верховної Ради СРСР та входить до складу ЦК КП(б)У.

Найбільш яскравою сторінкою з життя О. Федорова є, безперечно, його участь у підпільно-партизанському русі опору в період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.

Слід зазначити, що партизанський рух в тилу вермахту мав стратегічне значення для перемоги у Великій Вітчизняній війні. У лавах партизанських формувань України протягом 1941–1944 рр. брало участь, за різними даними, від 220 до 500 тис. осіб. Це представники 62 національностей колишнього СРСР, більшість з яких склали українці (59 %), росіяни (22,2 %) та білоруси (6,6 %). 95 учасників партизанського руху опору в Україні отримало звання Героя Радянського Союзу, 63,7 тис. чоловік було нагороджено орденами та медалями. Серед них єдиними в СРСР двічі Героями Радянського Союзу стали О. Федоров і С. Ковпак.

Олексій Федоров був не лише командиром, але й організатором підпільно-партизанського руху опору на Чернігівщині. На початку війни його затвердили секретарем Чернігівського підпільного обкому КП(б)У та керівником партійно-комсомольського підпілля партизанського руху в області. Проте під час відрядження до ЦК КП(б)У в Київ він разом з групою своїх співробітників опинився у німецькому оточенні, до якого потрапили в середині вересня 1941 р. основні сили військ Південно-Західного фронту. І лише в 20-х числах жовтня О. Федоров з неймовірними труднощами, із загрозою для життя та ризиком потрапити до німецького полону, розшукав базу Чернігівського обласного партизанського загону, яким на той час командував його заступник М. Попудренко. Відтоді й розпочалася його активна партизанська війна з ворогом.

За його ініціативи та під його командуванням у липні 1942 р. створюється Чернігівське партизанське з'єднання у складі кількох загонів,

яке розгорнуло активну збройну боротьбу в тилу ворога на Чернігівщині та прилеглих до неї районах Російської Федерації. На початку 1943 р. з'єднання виросло в грізну силу – 12 партизанських загонів з особовим складом 5 462 бійці.

Жовтневою постановою ЦК ВКП(б) 1942 р. О. Федоров разом із іншими партизанськими керівниками увійшов до складу нелегального ЦК КП(б)У, на який покладалося керівництво всією підпільно-партизанською боротьбою в тилу ворога в Україні.

За вказівками ЦК КП(б)У і УШПР партизанське з'єднання під командуванням О. Федорова у березні 1943 р. здійснило рейд з Чернігівщини на Правобережну Україну, а в червні вийшло на територію Волинської області. Його основним завданням стала диверсійна діяльність по знищенню комунікацій ворога в районі Ковельського залізничного вузла. Водночас О. Федорова затверджують секретарем Волинського підпільного обкому КП(б)У.

У так званій “рейковій війні” партизани-федорівці досягли найбільших результатів порівняно з іншими радянськими партизанськими формуваннями. Лише за період з 7 липня 1943 р. по квітень 1944 р. партизани з'єднання підірвали 611 ешелонів та 8 бронепотягів фашистів. Крім того неодноразово відзначався і високий рівень бойової підготовки в загонах О. Федорова. Як згадував заступник начальника Українського штабу партизанського руху І. Старінов, у з'єднанні О. Федорова для проведення практичних занять з мінерами-підривниками був створений спеціальний полігон, на якому проклали залізничну колію довжиною 25-30 м з насипом, шпалами, баластом. Також у з'єднанні був найчисельніший командирський склад, який налічував 206 командирів старшого і середнього рівнів; висококваліфікована та численна санітарна служба – 100 медпрацівників тощо.

Партизанська діяльність О. Федорова та його з'єднання була високо оцінена у вищих партійно-радянських колах. О. Федоров став двічі Героєм Радянського Союзу, йому було присвоєно військове звання “генерал-майор”. За мужність і хоробрість у боях з ворогом сотні партизанів Чернігівсько-Волинського з'єднання нагороджені орденами та медалями СРСР, а 14 бійців і командирів стали Героями Радянського Союзу. У боротьбі з гітлерівцями мужні партизани зберегли сотні тисяч життів радянських воїнів на фронтах, прискорили великий день Перемоги.

Після зустрічі Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання з військами Червоної Армії у квітні 1944 р. О. Федоров обіймав посади першого секретаря обкомів КП(б)У: Херсонського (1944–1950 рр.), Ізмаїльського (1950–1952 рр.) та Житомирського (1952–1957 рр.).

Упродовж 1944–1957 рр. О. Федоров обирався заступником Голови Верховної Ради УРСР. Від травня 1957 р. до березня 1979 р. він очолював Міністерство соціального забезпечення УРСР. У цей період

державну діяльність він поєднував із великою громадською роботою: був головою правління Українського відділення Товариства радянсько-китайської дружби, заступником голови Президії Радянського комітету ветеранів війни та головою його Київського відділення. У 1979 р. О. Федорова призначили головою Комісії у справах колишніх партизанів Великої Вітчизняної війни при Президії Верховної Ради УРСР. Під його керівництвом Комісія проводила велику роботу з додаткового виявлення учасників партизанського руху, неодноразово порушувала питання про поліпшення медичного обслуговування, житлово-побутових умов колишніх партизанів, увічнення пам'яті загиблих у роки війни, сприяла патріотичному вихованню молоді і т. д.

Помер О. Ф. Федоров після тяжкої і тривалої хвороби 9 вересня 1989 р., похований на Байковому цвинтарі у Києві. Його життя і діяльність як легендарного командувача партизанського з'єднання, державного та громадського діяча має увійти до Пантеону видатних постатей України, які по праву заслуговують на пам'ять і пошану співвітчизників.

Нижче подаються документи та світлини із фондів Центрального державного архіву громадських об'єднань України. Матеріали з особового фонду О. Федорова (фонд 326) розкривають основні віхи його життя та політичної і громадської діяльності. Участь у підпільно-партизанському русі опору відображена у фондах Українського штабу партизанського руху (фонд 62), Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання (фонд 64), нелегального ЦК КП(б)У (фонд 1, опис 19) та ін.

Автобіографія

204

Федоров Алексей Федорович.
 Родився 30 марта 1904 года в городе
 Екатеринбургске, кто такие роди-
 тели я не знаю, потому что был
 маленьким брошен под забор, все
 село бы подобрал Екатеринославской
 земской комиссией где находился в
 три года.

С детства меня взяли на воспита-
 ние в гран. села Починская-Коммуна
 Костюков Максим Трофимович
 в котором я воспитывался до 1916 г.
 с 1916 г. до 1920 года работал землеробом
 и подряждчиком в Часов, А. Кина.

1920 г. август по 1924 август РККА.
 Кав. Курен при 13-й Армии и боец 9-й Кубан-
 ской Кав дивизии.

1924 г. 1928 г. Крепильщик топилов М. Х. № 2.

1928 г. 1930 март старший Крепильщик
 топилов на постройке Рино где
 Трузискав с ер. 2. Кутане.

1930 г. 1932 г. Апрель м-ч Техником № 2 ст. про-
 фельсва ч ер. 2. Чернигов.

1932 г. 1933 г. Июнь м-ч М. Корюкова
 Черниговской об. ч ер. Пред. рай профсоюза

1933 г. август 1934 г. май м-ч М. Поповича Черни-
 говская обл. ч ер. Пред. к. к. рки изм. секретарь

Автобіографія О. Ф. Федорова

(із особової справи, що зберігалася у відділі кадрів УШПР). 6 жовтня 1944 р.

ЦДАГО України, ф. 62, оп. 5, спр. 114, арк. 204.

РК КнбУ. 205
 1934г. Іюнь м-ч 1936г. Інварь м-ч.
 Інструктор Варв'яцького, Єрєвнського
 РК КнбУ Пєрмиловського області ЧССР
 1936г. Інварь м-ч. 1938г. Сєпєтєрь
 Мосиловського РК КнбУ Пєрмиловської
 обл. ЧССР.
 1938г. Априль м-ч 1941 год Сєпєтєрь
 первий секретарь Пєрмиловського обкома
 КнбУ ЧССР.
 1941г. Сєпєтєрь м-ч. 1943г. Март м-ч секре-
 тарь Пєрмиловського Подпольного
 обкома КнбУ ЧССР.
 1943г. Март м-ч. 1944г. 1^є Априль
 секретарь Волжського Подпольного
 обкома КнбУ ЧССР.
 1941г. Сєпєтєрь м-ч 1944г. 1^є Априль.
 Командир соединєний партизан-
 ских отрядов ЧССР.
 6²⁰ Октябрь 1944 года
 А. Федоров

Автобіографія О. Ф. Федорова
 (із особової справи, що зберігалася у відділі кадрів УШПР). 6 жовтня 1944 р.
 ЦДАГО України, ф. 62, оп. 5, спр. 114, арк. 205.

Олексій Федоров готується
до засідання бюро підпільного
обкому партії.
14 вересня 1943 р.
*ЦДАГО України, ф. 64, оп. 1,
спр. 51, арк. 11.*

Зліва направо: секретар ЦК КП(б)У Д. Коротченко, секретар ЦК ЛКСМУ
М. Кузнецов, командир Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання
О. Федоров, командир Сумського партизанського з'єднання С. Ковпак. 1943 р.
ЦДАГО України, ф. 64, оп. 1, спр. 51, арк. 4.

Обговорення карти дислокації загонів та зон дії диверсійних груп, розробленої диверсійною групою Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання. 1943 р.
ЦДАГО України, ф. 64, оп. 1, спр. 51, арк. 6.

Група штабних працівників Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання.
У першому ряду сидять: Д. Рванов, О. Федоров, В. Дружинін;
у другому ряду стоять: Я. Мілейко, І. Кудінов, М. Коваленко, А. Маслаков,
П. Золотаренко, П. Сисоєв, П. Солоїд. 1943 р.
ЦДАГО України, ф. 64, оп. 1, спр. 51, арк. 7.

О. Федоров супроводжує М. Хрущова в Херсон на обласну партійну конференцію, на якій його обрали першим секретарем Херсонського обкому КП(б)У.

Одеса. 1944 р.

ЦДАГО України, ф. 64, оп. 1, спр. 51, арк. 18.

Предлагаются документы и фотографии из фондов ЦГАОО Украины, которые раскрывают основные вехи жизни дважды Героя Советского Союза, легендарного командира партизанского соединения в годы Великой Отечественной войны, государственного и общественного деятеля Алексея Федоровича Федорова

Ключевые слова: А. Ф. Федоров; подпольно-партизанское движение; Герой Советского Союза.

There are given the documents and pictures of Olexiy Fedorov life, the twice Hero of Soviet Union, legendary Soviet partisans commander during the World War II, public and social activist, that are stored in the Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine.

Keywords: O. F. Fedorov; Soviet partisans movement; Hero of Soviet Union.